

ביסוד משפטי הממון

והגמ' שם שקיל וטרי בדעת שמואל האם ס"ל שמהני ברי להוציא, אף שהוא עצמו סובר בב"ק שרוב לא מהני להוציא ממון, וזה צ"ע, אמאי טענת ברי חשיב אפי' במקום שיש דררא דממונא ורוב² ואפי' בדיני ממונות לא מהני טענות כי אם לבע"ד, וזה צ"ע מה כוחה של טענה והרי בתורת ראייה אינה מספיקה (ז"פ וברור שלא מהני בתורת ראייה, דהרי ל"ש לטעון שאדם טוען שהממון שלו בודאי זה ראייה, והרי אין לך נוגע גדול מזה), וא"כ כיצד מהני בדיני ממונות. ובפרט טענת "קים לי" שמבוארת בפוסקים, שצ"ב טובא, שהרי הדיינים יודעים היטב שיש שיטה פלוניית ואם החליטו שצריך לפסוק כחד מ"ד מה איכפ"ל במה שאומר שסובר כחד מ"ד (ובפרט שמייירי אף בע"ה הטוען קים לי) ומה המשמעות של זה, וצ"ע. עוד צ"ע אם מהני בדיני ממונות טענות, אמאי רק הבע"ד יכולים הגע עצמך שהרי אם יטען ע"א ברי ודאי לא יהני וגם מיגו לא יהני למי שאינו הבע"ד, וא"כ צ"ע כיצד הבע"ד שהוא נוגע יכול לטעון ברי ולזכות וע"א שאינו נוגע לא מהני.

ביסוד משפטי הממון, הנה חזינן בכמה מקומות חילוקי דינים יסודיים בין דיני ממונות לשאר דיני התורה, שבפשוטו קשה להבין החילוק בזה:

א. בכה"ת קימ"ל שספק דאורייתא לחומרא, מלבד ספק גזל שאמרינן לקולא שאין מוציאים מהמוחזק, וצ"ע אמאי לא נימא שספיקו לחומרא¹, וכבר עמדו בזה באחרונים, ויעויין מה שהאריך בזה הגרש"ש בשערי יושר ש"ה פ"א בדבריו ובדברי מי שקדמוהו.

ב. בכה"ת קימ"ל דאזלינן בתר רוב, מלבד בדיני ממונות דקימ"ל כשמואל שלא הולכים אחרי הרוב להוציא ממון, וצ"ב בתרתי א. מדוע אין בכוח הרוב להוציא ממון, ומהי החזקה של המוחזק שלא מהני גם רוב להפקיעו ב. צ"ע כיוון שיש דין התורה של רוב מהיכ"ת שיתבטל דין רוב מחמת סברת מוחזק והרי יש גזיה"כ שאזלינן בתר רוב ומ"ש דיני ממונות משאר דיני התורה.

ג. צ"ע מה שיש דיני "טוען ונטען", שבפשוטו צ"ע, מהו התוקף והמשמעות של כל דיני הטענה, ברי ושמא, מיגו וכיו"ב, ולר"ה ולר"י בכתובות יב: טענת ברי מהני אף להוציא ממון,

[1] ואף אם לא נסבור את החידוש של "כוח הטענה", מ"מ מצינו הגבלות לרוב בדין מיגו שאינם קשורים בגוף הנאמנות, וכגון מש"נ שע"א לא מהני לומר מיגו בממון ולגוף ראיית הנאמנות אי"ז משנה מי אומר את המיגו, וע"כ שאינו מהני כראיה בעלמא, אלא זה ראייה בתוך פרשת הטענות.

[2] יעויין בזה בפנ"י ב"ק (מו:): ובגיטין (מח:): ולענ"ד דבריו צ"ע.

והנראה לומר שבזה חלוק ביסודו משפט הממון משאר משפטי התורה, שבממון כל הנידון והשפיטה מתייחס לטו"נ וכמו שכתוב בפס': "ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו"³, וגם אם נפסק שהממון שייך לראובן אין הפסק מתייחס לממון, שנפסק שהממון שייך לראובן, אלא מתייחס לתביעה של ראובן שהתביעה של ראובן צדקה, וזהו משמעותם של הטענות שאינם מועילות בתורת ראייה אלא משום שזהו גופא הנידון איזו תביעה היא הצודקת וככל שהתביעה תהיה יותר אלימה הדין נותן שתתקבל, ולא בתורת ראייה או הוכחה צדדית, אלא שעל זה גופא אנו דנים, תביעתו של מי היא הצודקת, והטענות הם הם צדדי הנידון שאנחנו דנים בו, תביעתו של מי היא הצודקת. ומיושב היטב לפי"ז סברת מוחזק של"ש שב"ד ידונו את הממון מחמת עצמו כי כל משפט הממון מתייחס לשאלה תביעתו של מי היא הצודקת ואין דיון על הממון לכשעצמו, וכיוון שיש סברא שבשביל להעמיד תביעה צריך ראייה, לא איכפ"ל במה שהממון מצ"ע מסופק כל עוד אין ספק של תביעות, ואין ב"ד נוקקין לזה.

ולפי"ז מיושב אמאי בספק ממון אזלינן לקולא וצ"ע אמאי לא אזלינן לחומרא כמו בכה"ת, שלפמש"נ לא שייך להחיל על הממון דין ספק ממון הואיל ואין נידון על הממון עצמו

והנראה לומר שחלוקים ביסודם משפטי הממון משאר דיני התורה, שהרי באדם שבא לב"ד לשאול על כשרות עוף, ז"פ שהאדם עצמו הוא לא חלק מהנידון³ אלא רק ההיכ"ת להציג את הבעיה, ומעתה יל"ע בדיני ממונות האם הטוען והנטען שמתווכחים על ממון לא חשיבי כלק מהנידון, שיש דיון בפנ"ע על הממון למי הוא שייך, ודמי לנידון על כשרות עוף. (אלא שהבע"ד הם הנפק"מ, וכמו ששואל השאלה על הכשרות הוא בעל הנפק"מ העיקרי).

ונראה להוכיח שחלוק ביסודו משפטי הממון משאר דיני התורה מדין מוחזק, שקימ"ל שהממחז"ע ונקטינן שהוא מסברא של "מאן דכאיב ליה כאיבא אזיל לבי אסיא" (ב"ק מו:), והביאור בזה שאין למוחזק זכות אמיתית ע"י זה שהוא מוחזק, אלא זהו סברא מסוימת שלא ניתן לתבוע אותו כל עוד אין לתובע ראייה לתביעתו, והן הן דברי הגמ' שמי שיש לו כאב הוא צריך את הרופא וכו"ל.⁴

אמנם צע"ג שהרי דין מוחזק קימ"ל שהוא גם בכה"ג שיש ספק אמיתי לשתי הצדדים ושניהם טוענים שמא והמקרה מסופק אף לב"ד (וכמבואר בב"מ ק. יעוי"ש), וצע"ג שמה בכך שאין לו זכות תביעה כלפי הנתבע, אכתי ידונו ב"ד מחמת הספק ממון שעומד לפניו מצ"ע למי הוא שייך (וכדרישתו של התובע), וצע"ג.

[3] וביותר שניתן להפריד בין האדם הנידון לחפץ הנידון, ולפסוק רק על האדם בלא קשר לחפץ, וכמבואר בסוגיא של שני שבילים פסחים (י). שפוסקים אף בתרתי דסתרין בלא באו בב"א.

[4] אמנם ביאור זה לכא' שנוי במח' אחרונים יעויין בקצוה"ח סי' ל"ד ס"ק ה' ובנתיבות סקט"ו, ואולי לטעמיהו בסע"ה סק"א בקצוה"ח ובנתיבות שם. וידוע מש"כ המהרי"ק בשורש ע"ב שחזק"מ הוא מדיני חזקה, וצ"ע (וכ"נ מהקצוה"ח הו"ד לעיל) שחזקה זו נלמדת מסברא, בניגוד לחזקה דעלמא שילפינן ליה בחולין (יא:): מקראי, וצ"ע.

[5] וכן הרמב"ם קרא לדיני הממונות "טוען ונטען".

המחייב (שהרי הגמ' שם קאי לכו"ע אף למ"ד ברי ושמא לאו ברי עדיף) וא"כ מה מחייבו, ומוכח שעצם התביעה היא המחייבת, ולכן מתי שלא הוכחה התביעה מהני התביעה להוציא משום שהדו"ד הוא התביעה של מי היא הצודקת וכיוון שיש רק תביעה ואין הכחשה (אף שאין שום ראיה מאי ההכחשה) אנחנו מקבלים את התביעה וממילא זוהי הלה בתביעה,⁶ ואי נימא שהנידון על הממון בפנ"ע צ"ע מה המשמעות שאין הכחשה לתביעה אלא ע"כ שהנידון הוא בתביעות, וכש"נ.

ולפמ"ש"נ מיושב היטב סוגית הש"ס בביצה (לח.). שהגמ' מקשה אמאי אם נפל מעות של ראובן למעות של שמעון (ומעותיו של שמעון היו הרוב) שלכא' הדין נותן שיחול ע"ז דין ביטול ברוב, ושמעון יזכה בממון ראובן, ומת' הגמ' שוכי "יאכל הלה וחדיו", וצ"ע מה תשובה היא זאת.

והגרש"ש בשערי יושר (ש"ג פכ"ג) ביאר שהואיל ובעלות לא קובעת שם בחפץ אלא הוא דין מדיני הגברא, ל"ש ע"ז ביטול ברוב שהרי הביטול סיבתו והמקום שבו הוא חל זה בחפץ, ולכך לא מהני הביטול כלפי הבעלות החלה רק על הגברא.

אמנם דבריו צ"ע שהגמ' ביארה שהטעם הוא ש"יאכל הלה וחדיו?" ומה ביאור הוא זה, לפי הסבר הגרש"ש.

אמנם לפמ"ש"נ מיושב היטב שאין צד שיחול ביטול ברוב על המעות הואיל ואין נידון על המעות מצד עצמם, אלא כל הנידון הוא תביעתו של מי היא הצודקת, ולפי"ז שייך רק לשאול אמאי התובע לא יכול לטעון שמגיע לו

אלא רק נידון בין הבע"ד תביעתו של מי היא הצודקת, ואז אפשר רק לשאול אמאי תביעת ספק אינה מתקבלת, אמנם ז"פ שזה לק"מ שזה ודאי שאדם אין לו זכות על ממון חברו מחמת ספק ואינו יכול לטעון שינתן לו הממון מחמת שזה אולי שלו, וזה ל"ש כלל לסוגיה של ספק לחומרא, משום שהספק הוא לא בדין אלא בטענה, וטענת ספק ל"ח טענה, ודו"ק. ולכן אמרינן שדינו הוא קולא לנתבע.

ומתורץ שפיר אמאי לא אזלינן בתר רוב כבכה"ת משום שלהחיל על עצם הממון דין רוב ועפי"ז לקבוע את דינו זה ל"ש, משום שהנידון על הממון הוא לא עומד לכשעצמו, שנחיל בו דין רוב, ורק ניתן להקשות אמאי אין לתובע זכות לתבוע מחמת הרוב, אמנם זה כבר אינו קשה משום שסובר שמואל שאין לאדם זכות להגיד לחברו שיביא לו את החפץ מחמת שרוב הסיכויים ששייך לו, משום שיש לחברו זכות לטעון שהמקרה הנידון הוא מהמיעוט ולכן אינו מחויב לתביעתו וכש"נ לעיל. ובזה יש לבאר הא דאיתא בשבועות (לד): באומר מנה הלוייתך בצד עמוד פלוני, והלה אומר לא עברתי בצד עמוד פלוני מעולם, ובאו עדים שעבר בצד עמוד בפעם אחרת, לא הוחזק כפרן ופטור משום דמילתא דלא רמיא עליה דאינשי לאו אדעתיה, יעוי"ש. ומבואר שאם היה מוחזק כפרן היה חייב אף שלתובע אין שום ראיה, מ"מ מכיוון שלא יכול לטעון כלום, ונמצא שיש תביעה בלא טענה שכנגד, זה עצמו סיבה לחייב ואי נימא שדיני ממונות נידונים בפנ"ע למי שייך הממון צ"ע"ג אמאי מהני תביעתו לחייבו והרי ז"פ שלא הברי הוא

[6] וכן מוכח בירושלמי שבועות פ"ד ה"ה.

אחר הרוב בממונות שנח' בו אמוראים ששם הרוב מורה לי כצד אחד בתביעה בניגוד לפה שלא מורה ולו מידי ולא מחזק את תביעתו, ולכן אתיא ככו"ע).

את המעות מחמת שנתבטל וע"ז מתרצת הגמ' שפיר שזה ודאי לא תביעה כי מדוע שאתה תאכל ותשמח באוכל של חברך, ואיזה תביעה יש לך בממון?⁷ (ובזה חלוק דין רוב של הלך

[7] ולתבוע שיחול דין ביטול ברוב, זה ל"ש כי זה שווה ערך לתביעה שב"ד ידונו בלא תביעה, אלא את הממון מחמ"ע וזה אינו טענה, כי אין צורת דין כזאת.